

Dosedanje smeri in rezultati mednarodne agrarne geografije

Ker je diskusija v zvezi z našim domačim agrarnogeografskim delom zašla tudi na strani „Geografskega obzornika“, se mi zdi zelo koristno, da v tej naši geografski publikaciji objavim svoj referat z zgornjim naslovom, ki sem ga imel na jugoslovanskem simpoziju za agrarno geografijo, dne 3. decembra v Mariboru. Ker je imel referat za udeležence tega simpozija samo informativno-orientacijski značaj, bo tudi širokemu krogu bralcev „Geografskega obzornika“ lahko pomagal k lažji orientaciji v smereh, na osnovi katerih skušamo tudi pri nas zgraditi čim kompleksnejše „agrarno“-geografsko proučevanje naše podeželske pokrajine.

Naj za uvod pripomnim, da se mi zdi nemogoče, da našega dela ne bi naslonili na izkušnje iz mednarodnega znanstvenega sveta. In to iz dveh razlogov. Prvi razlog je v tem, da moramo znanost, še posebno kot socialisti, že v načelu šteti za mednarodno. V kolikor pa geografija kot veda, ki je vezana na proučevanje določenih teritorijev, vendar spada med tako imenovane „nacionalne“ vede, kljub temu ne sme ostati gluha za mednarodne pobude, se mora od njih oplajati, hkrati pa s svoje strani bogatiti mednarodne miselne tokove. Drugi razlog je v tem, da je naša agrarna geografija že doslej vezana na mednarodni znanstveni svet tudi organizacijsko. Če smo jugoslovanski geografi na splošno doslej dokaj skromno sodelovali — ne vedno brez lastne krivde — v delu mednarodnih geografskih teles, na mednarodnih konferencah, simpozijih itd., pomeni ravno tako imenovana agrarna geografija do neke mere izjemo. Saj smo sodelovali že na več mednarodnih simpozijih t. im. genetske agrarne geografije, pa tudi na nekaj konferencah v zvezi s proučevanjem in še posebej s kartiranjem izrabe tal. Vključeni smo tudi v mednarodni komite za sestavo mednarodnega glosarija za agrarno geografijo.

Če naj zato zdaj na kratko preletimo dosedanje smeri v svetovni agrarni geografiji, jih lahko najlaže, čeprav nekoliko shematsko, pregledamo po treh osnovnih usmeritvah: t. im. morfogenetski ali „pokrajinski“, t. im. „socialnogeografski“ in pa močno kartografsko orientirani ekonomsko-geografski.

I. Tako imenovana morfogenetska smer agrarne geografije je v glavnem identična s tem, kar pogosto imenujemo geografijo agrarne pokrajine. Od vseh treh smeri t. im. „agrarne geografije“ je najstarejša. Izšla je iz proučevanja tradicionalnih kmečkih naselij in njihovega zemljišča, ki se je med geografi, močno pa tudi med zgodovinarji in etnologi, začelo že ob koncu 19. stoletja in se bogato nadaljevalo v naše stoletje. K nam je prišlo predvsem po posredovanju nemške in av-

strijske šole, ki je v svojem proučevanju zajela tudi naše, predvsem slovenske kraje. S svojim pionirskim delom so postavili osnove tej šoli najprej znani agrarni historik Meitzen, za njim pa predvsem geografa Schlüter in Gradmann ter za naše in avstrijsko Štajersko Sidaritsch. Pozneje, zlasti po drugi svetovni vojni, je vidike te šole močno dopolnila in poglobila vrsta avtorjev, od katerih so najpomembnejši Mortensen, Niemeier, Müller-Wille, Uhlig, Krenzlina in drugi. Nič manj iniciativna ni bila francoska šola, ki sta ji bila očeta agrarni zgodovinar M. Bloch in agrarni geograf A. Demangeon, dalje pa so delo razpredale mlajše generacije (Fénélon, Meynier, Juillard, A. Blanc in drugi). Tema dvema osnovnima šolama so se zelo uspešno pridružili Belgijci (Tulippe, Dussart, Christians), Angleži (Thorpe), Skandinavci (D. Hannerberg, St. Helfrid), pa tudi nekateri Poljaki (Kielczewska-Zaleska, Dobrowolska, Szulcówna, Golachowski), Čehi (Ržikovsky) in Slovaki (Fekete).¹

Intenzivna znanstveno-raziskovalna dejavnost v tej smeri je pripeljala doslej že do treh mednarodnih simpozijev. Prvi je bil leta 1957 v Nancyju, drugi leta 1960 v Vadstenu na Švedskem, po XIX. mednarodnem geografskem kongresu, in pa tretji leta 1964 v Angliji, tudi v zvezi z XX. mednarodnim geografskim kongresom.²

Če naj na kratko karakteriziramo značaj in razvoj te smeri agrarne geografije, naj najprej podčrtamo, da jo po pravici označujemo kot genetsko, manj po pravici pa samo morfogenetsko, zakaj že od Meitzena dalje se njeni zastopniki niso ustavljali samo pri zunanjih oblikah t. im. agrarne pokrajine, temveč so se morali nujno poglobljati tudi v notranje, strukturne vzroke njunega razvoja. Vsekakor pa se je ta „genetska“ agrarna geografija med svojim razvojem preoblikovala oziroma je spremenila svojo vlogo. Naraščajoči procesi deagrarizacije in urbanizacije podeželja so njene tradicionalne agrarne elemente pričeli močno pótiskati v ozadje, še posebno v zadnjih treh, štirih desetletjih. S tem je „morfogenetska“ agrarna geografija dobila močan prizvok „historične“ geografije. Tak prizvok je že od vsega začetka močno imela v tistih deželah, kjer se je tradicionalna agrarna pokrajina že zgodaj začela radikalno umikati modernejšim oblikam.

To velja za Anglijo, za Švedsko, deloma pa tudi za Nemčijo, kjer je zato v genetskem proučevanju agrarne pokrajine celo močno stopilo v ospredje proučevanje opustelih vasi in polj („Wüstenforschung“). Čisto v „historično geografijo“ pa seveda „morfogenetske“ agrarne geografije kljub temu ne moremo strpati. Nasprotno, obdržala je svoj aktualni pomen kot proučevalka po-

dedovanih, antropogenih elementov v geografskem okolju podeželske pokrajine, ki so sicer izgubili ali menjali svojo funkcijo, a se ravno zato morajo z njimi boriti ne samo modernizacija samega kmetijstva, temveč tudi deagrarizacija in urbanizacija, pri nas pa vrh tega še socializacija kmetijstva. Jasnó je, da mora v njej poleg smeri, ki postajajo zares historične, obdržati in okrepiti svojo vlogo proučevanje sodobnih transformacij agrarne pokrajine. Pri teh transformacijah gre po večini za učinke deagrarizacije in urbanizacije, marsikje pa tudi za preoblikovanje stare, polikulturne, vase zaprte, v moderno specializirano, toda še vedno „agrarno“ pokrajino (morda najbolj tipično za mediteranska področja).

V vsakem primeru pa se mora tradicionalna morfogenetska smer že kar po svoji genetski strani še bolj kot doslej bogatiti in poglobljati s proučevanjem učinkov, ki jih povzročajo spremembe v socialni strukturi, kar nas vodi v t. im. socialno-geografsko smer agrarne geografije, pa tudi s proučevanjem samega agrarnega gospodarstva, predvsem s prostorskega aspekta, kar nas vodi v gospodarsko-geografsko smer agrarne geografije. Poglejmo, kako sta se ti dve smeri doslej uveljavili v svetu.

II. Socialno-geografska smer, kakršno postavlja v ospredje t. im. „socialna“ agrarna geografija, kakor rečeno, v agrarni geografiji, ni čisto nova. Saj je bila nujno vključena že v proučevanja genetske smeri. Toda zelo aktualna je postala ob sodobnem naglem spreminjanju socialne strukture na podeželju, izzvanem predvsem po močni deagrarizaciji in urbanizaciji ter ob rastočem neskladju med fiziognomijo in notranjo strukturo sodobne podeželske pokrajine. Zato skuša že novejša „genetska“ agrarna geografija nujno obdržati ravnotežje med obravnavanjem dosedanjega agrarno-socialnega substrata, kar bi lahko imenovali agrarno-socialno dediščino preteklosti, in med obravnavanjem recentnih transformacij. Ravno zaradi omenjenega neskladja med naglimi procesi socialno-strukturnih transformacij in precej počasnejšimi procesi fiziognomičnih transformacij je socialnogeografska smer agrarnogeografskih proučevanj celo čedalje teže ločljiva od morfogenetske smeri.

Tega so se pravzaprav najprej in najbolj zavedali francoski agrarni geografi. Najboljša primera za to sta študiji E. Juillarda o podeželskem življenju na ravnini spodnje Alzacije, ki ima celo značilen podnaslov „Essai de géographie sociale“ ter vzorna študija P. Bruneta o agrarni geografiji področja med Seno in Oiso.³ Sem velja uvrstiti tudi nam znano študijo A. Blanca o zahodni Hrvatski.⁴ Vse te študije zelo poglobljeno in kompleksno vežejo morfogenetsko stran s socialnimi in ekonomskimi aspekti agrarne geografije. Res je na zunaj bolj podčrtala socialne momente t. im. münchenška socialno-geografska šola, katere predstavnika sta predvsem prof. W. Hartke in doc. K. Ruppert iz Geografskega inštituta Tehniške visoke šole v

Münchenu. Ta šola se v toliko po pravici imenuje „socialno-geografska“, ker se je v svojih proučevanjih močno omejila na obravnavanje sprememb socialne strukture in z njimi zvezane izrabe tal od začetka 19. stoletja dalje, sprememb v kulturnih sadežih, ki spremljajo socialno-posestne spremembe, nastanka t. im. socialnega preloma („Sozialbrüche“), to je zaradi deagrarizacije neobdelanega zemljišča, ter celo na poskuse, da opredeli nekake agrarno-geografske regije enakega „socialno-geografskega zadržanja“ („sozialgeographisches Verhalten“).⁵ Münchenška šola ima nedvomno velike zasluge, da je primerno podčrtala važnost ožjega proučevanja socialnih elementov v agrarnem prostoru. Zdi se mi pa, da si je s tem naziv „socialna geografija“ prikrojila preozko ter mu vzela njegov široki, vse družbene pojave v geografskem prostoru obsegajoči pomen, kakor se je začel uveljavljati že pred njo. Zdi se mi tudi, da je sorazmerno ozki aspekt proučevanja ustvaril dve nevarnosti: da ob njem zaidemo v drugo skrajnost, v zavestno ali podzavestno podcenjevanje tako ekoloških kakor historičnih faktorjev in da se morda preveč oddaljimo od osrednjega predmeta geografskega premostrivanja, prostorske in pokrajinske stvarnosti, ter se prenostransko približamo sociologiji. Toda münchenški šoli je treba priznati, da si je bila v svesti teh nevarnosti ter jih je konkretno močno zmanjšala, poslužujoč se pri svojih analizah metode podrobnega kartiranja. Vsekakor pomeni cela vrsta t. im. socialnogeografskih študij, ki jih je šola prof. Hartkeja objavila v „Münchner Geographische Hefte“, bogat metodološki prispevek k taki agrarni geografiji, ki hkrati globoko osvetljuje dosedANJI razvoj in recentne procese, odražajoče se v strukturi in fiziognomiji današnjega agrarnega prostora.

III. Gospodarsko-geografska smer tako imenovane agrarne geografije bi lahko imenovali tisto smer, ki agrarnega zemljišča ne premostriva toliko kot element agrarne pokrajine, pa tudi ne kot izraz socialne strukture, temveč predvsem kot vir agrarne proizvodnje. Tudi ta aspekt seveda v geografiji ni nov. Prihajal je do izraza že v okviru celotne tradicionalne „ekonomske geografije“ kot discipline, ki naj bi proučevala prostorsko razporeditev proizvodnje. Vključevala jo je marsikdaj že starejša „agrarna geografija“. Že pred zgoraj omenjenimi kompleksnimi agrarno-geografskimi študijami mlajšega kroga francoskih geografov je nestor francoske agrarne geografije prof. D. Faucher (Toulouse) v vsem svojem delu, še posebno pa v svoji sintetični knjigi o agrarni geografiji (značilno uvrščeni v kolekcijo s skupnim naslovom „Géographie économique et sociale“)⁶ prestavil težišče močno ravno na produkcijsko plat, pri čemer jo je po poti t. im. „sistemov kultur“ ali „tipov kultur“, kakor je to imenoval, posrečeno vezal z genetsko smerjo, v precejšnji meri pa tudi s socialno. Med nemškimi geografi je v svojih sintezah to stran posebno podčrtaval E. Otremba, prav tako v povezavi z ostalimi aspekti.⁷ Toda gospodarska ali „produk-

cijska smer v agrarni geografiji se je uveljavljala tudi samostojno in sicer najprej po poti kartografske registracije današnje izrabe tal, pozneje pa tudi v kvantitativnem ocenjevanju produktivnosti agrarnih površin, v oceni uporabnosti teh površin z agrotehničnega in agroekonomskega vidika ter v sintetskih poskusih ustvariti na tej osnovi nekakšno tipologijo kmetijstva in na njej sloneče kriterije kompleksnih agrarnih rajonizacij.

Podrobno kartiranje izrabe tal se je rodilo, kakor znano, že pred desetletji v Veliki Britaniji pod vodstvom geografa prof. L. D. Stampa in je zaslovelo pod angleškim terminom „Land Use Survey“ ali „Land Use Inventory“. To registracijsko delo, ki ga pravzaprav sploh ne gre šteti med čisto „agrarno“-geografske naloge, saj je vključevalo tudi kartiranje nekmetijske izrabe tal, je dobilo mednarodni okvir z ustanovitvijo posebne komisije pri Mednarodni geografski uniji na XVI. mednarodnem geografskem kongresu v Lisboni leta 1948. Za cilj je imelo izdelavo pregledne svetovne karte izrabe tal.⁸ Rezultati te akcije so se pokazali na ustreznih zasedanjih in v ustreznih publikacijah ob XVII. mednarodnem geografskem kongresu leta 1952 v Washingtonu, XVIII. kongresu leta 1956 v Rio de Janeiru in XIX. kongresu leta 1960 v Stockholmu. Posebno vidni so bili delovni uspehi iz nekaterih držav (na primer Kanade, Italije, Poljske). Toda delovna naloga se je med tem sama po sebi nujno začela spreminjati. Ideja kolikor toliko hitre izdelave tovrstne karte se je pokazala iluzorna ne samo za ves svet, temveč celo za posamezne države. Razen tega se je delo marsikomu pokazalo kot preveč registracijsko, statično in šele kot prvi korak k znanstveni obdelavi prikazanega gradiva. Zato so se zmeraj bolj ob tem kartiranju uveljavljale nove smeri, ki niso več stremele za popolnim kartiranjem celih dežel, temveč so se omejile na kartiranje tipičnih sond, pri tem pa so vsebinsko kartiranja skušale obogatiti tako po številu zabeleženih elementov kakor po tem, da so že v kartiranje vnesli razvojni moment. Ena od takih smeri se je začrtala v Alzaciji pod vodstvom prof. E. Juillarda, skušajoč kartografsko primerjati med seboj izrabo tal v 19. stoletju z današnjo izrabo. Druga taka smer je zaživela v t. im. „socialno-geografskem“ kartiranju že omenjene šole prof. Hartkeja s primerjavo tako izrabe tal kot socialno-posestne strukture v začetku 19. stoletja z današnjimi razmerami. Neposredno iz mednarodne komisije za inventarizacijo izrabe tal pa je izšla poljska smer te vrste dejavnosti pod vodstvom prof. J. Kostrowickega, ki se je v praksi poslovila od podrobnega kartiranja celotne Poljske po vzorcu angleškega „Land Use Survey“ ter se lotila številnih podrobnih sond, pri tem pa vnesla v kartiranje razen osnovnih zemljiških kategorij obilo novih elementov (prevladujoče kulturne rastline, rotacije, diferenciacijo gozdov itd.).⁹ Z omejitvijo na agrarna zemljišča je ta smer v nasprotju z angleško postala tudi dejansko „agrarno“-geografska. Dala je pobudo za delovno

konferenco agrarnih geografov iz socialističnih dežel leta 1960 na Poljskem¹⁰ ter za podobne konference leta 1964 v Budimpešti in v Halleju (NDR). S poglobljeno klasifikacijo obravnavanih agrarnih elementov pa je hočeš nočeš tudi prešla od ideje generalnega kartiranja k podrobnejšemu kartiranju, ki pa ni več osnovni namen dela, temveč samo registracijsko sredstvo za ugotavljanje tipov izrabe tal, za oceno procesov, ki ustvarjajo te tipe ter za oceno produktivnosti različnih oblik izkoriščanja tal.

Ravno v zvezi s tako poglobljenim kartiranjem in z diskusijami, ki so se ob tem razvile, je stopila v ospredje tudi potreba ocene produktivnosti izrabe tal. Taka ocena pa ni mogoča samo na temelju podatkov o površinah posameznih zemljiških kategorij pa tudi ne podatkov o površinah, ki jih zavzemajo posamezne kulture. Od tod težnja, da se namesto kartiranja ali poleg njega oceni produktivnost oziroma intenzivnost izrabe tal bodisi po njihovi hranilni vrednosti (s pomočjo od agronomov prevzetih pokazateljev, kot so na primer t. im. „žitne enote“) smer, ki se je med geografi uveljavila posebno v Nemški demokratični republiki na pobudo W. Roubitschka¹¹ ali pa celo po njihovi denarni vrednosti (smer, ki jo zastopa madžarski agrarni geograf G. Enyedi).¹² Po mojem mnenju je taka poglobitev v proučevanju izrabe tal sicer za agrarno geografijo zelo koristna dopolnitev, ne smemo pa je postaviti med naše osnovne delovne naloge, sicer smo v nevarnosti, da zaidemo kar preveč na obrobje naše stroke, v agronomijo in agroekonomiko posebej, ter nekoliko pozabimo na naš osrednji predmet premostrivanja, to je na agrarno površino kot prostorski pojav in na agrarno pokrajino kot zunanji izraz njene strukture in izrabe.

Zdi se mi, da je manj na obrobje geografskega zanimanja zašla prav pri tem smer s o v j e t s k i h geografov. Ti že zaradi ogromnih dimenzij svoje dežele nikdar niso sploh pomislili na kakršno koli kartiranje v smislu angleškega Land Use Survey. Usmerili so se bolj v probleme kmetijske rajonizacije in tipologije kmetovanja, posebno pa še v t. im. oceno uporabnosti kmetijskih tal in to predvsem z ekološkega vidika, kjer je aspekt vsekakor prav močno kompleksno-geografski, pa tudi z agrotehničnega in agroekonomskega vidika, zlasti z vidika umestnosti potrebnih tehničnih in ekonomskih investicij, kjer pa se smer tudi giblje na kočljivi meji do čiste agrotehnikе in agroekonomike.¹³

Kartiranje izrabe tal ter vse delo, ki se je med geografi razvilo poleg njega ali namesto njega, pa je skoraj povsod pokazalo, da se geografski aspekt tudi tu, podobno kot v drugih vejah geografije, lahko koristno izživlja v tipologiji. Stremljenja za tipološkimi oznakami kmetijstva sicer v t. im. agrarni geografiji tudi ni novo. Med drugimi ga je uveljavil že D. Daucher s svojimi „sistemi kultur“, čeprav predvsem z vidika načina in organizacije obdelovanja zem-

ljšča. Najnovejši napredek v smeri tipoloških raziskovanj pa je ravno v tem, da se poleg obsega površin, ki jih zavzemajo posamezni tipi ali v njihovem okviru posamezne kulture, skuša oceniti tudi njihova produktivnost v zgoraj naznačenem smislu. Take poskuse tipologije in na njej sloneče rajonizacije agrarnega gospodarstva je skušal izvesti na Madžarskem G. Enyedi s svojimi sodelavci. Tipološko smer smo zabeležili tudi že v sovjetski agrarni geografiji. Zadnji čas pa so pobudo v tej smeri močno prevzeli Poljaki pod vodstvom prof. J. Kostrowickega z namenom, da bi se v taki tipologiji čim kompleksneje kombinirali kriteriji ne samo obdelovalnega sistema, temveč tudi kriteriji socialno-posestne strukture in ekonomski kriteriji raznih kategorij. Na poljsko pobudo je bila na zadnjem mednarodnem geografskem kongresu v Londonu v okviru Mednarodne geografske unije celo ustanovljena nova komisija za tipologijo agrarnega gospodarstva, ki naj bi kooordinirala mednarodno delo v tej smeri. Zdi se mi, da sta v tej usmeritvi dovolj kompleksno povezani dosedanja socialna in ekonomska smer v agrarni geografiji, da pa je v njej morda, vsaj na prvi pogled, ostala malo preveč ob strani ena od glavnih izhodiščnih točk geografskega dela, t. im. „agrarna pokrajina“. Vsekakor se v svetu stremi za tem, da bi zgoraj nekoliko shematsko nakazane tri smeri agrarne geografije ne hodile še nadalje po med seboj preveč ločenih poteh, temveč da bi skupno obravnavale ves kompleks agrarnih elementov v prostoru oziroma pokrajini.

Ta kratki pregled razvoja glavnih smeri t. im. „agrarne geografije“ v zunanjem svetu, katerih pota na srečo konvergirajo, lahko služi tudi nam, seveda ob upoštevanju naših posebnih razmer, kot smernica pri nadaljnjem delu. Opozarja pa nas na dvoje:

1. da se čedalje bolj kaže potreba po čim tesnejšem združevanju vseh navedenih proučevalnih smeri, morfogenetske, socialno-geografske in ekonomsko-geografske ter še posebno vseh metod in načinov v okviru zadnje. Koristnost take integracije geografskih proučevanj agrarnih elementov je praktično že pred leti dokazala francoska geografska šola (Faucher, Juillard, Brunet, periodična publikacija „Études rurales“). Prav tako pa je tudi očitno, da pri tej integraciji ne kaže prav ničesar izločiti, še posebno tudi ne same agrarne pokrajine kot tistega ključnega izhodišča geografskega premostrivanja, s katerega ne izhaja nobena druga stroka. Šicer se pa lahko nehote oddaljimo od jedra agrarne geografije in od bistva geografije sploh ter zaidemo na specialno delovno polje agronomskih, ekonomskih ali socioloških ved.

2. da se moramo zavedati, da je agrarno življenje v dobi stopnjevanja industrializacije, deagrarnizacije in urbanizacije podeželja čedalje manj izolirano in vedno bolj prepleteno z drugimi družbenimi in gospodarskimi procesi in to ne samo po svoji notranji dinamiki, temveč tudi po

svojih zunanjih, pokrajinskih učinkih. Zato vedno bolj izgublja svoj smisel ne samo pojem prave ali čiste „agrarne pokrajine“, temveč tudi pojem agrarne geografije sploh. Izrazite meje med agrarnimi in neagrarnimi elementi v t. im. kulturni pokrajini ali v t. im. ekonomskem prostoru, je čedalje manj. Če vrh tega pri naših proučevanjih upoštevamo še ekološke pogoje in oceno njihovega pomena v raznih fazah družbeno-gospodarskega razvoja, kar vsekakor moramo, če nočemo — še posebno pri obravnavanju agrarnih elementov — izgubiti konkretnih, zares geografskih tal pod nogami, se nam namesto t. im. agrarne geografije sama po sebi izoblikuje celota kompleksne geografije podeželske pokrajine oziroma podeželskega prostora. Če pri tem razvojne faze te podeželske pokrajine še čim kompleksneje kartiramo, smo se znova in uspešno približali splošnemu cilju geografije — kompleksni, sintetični podobi prostorsko-pokrajinske stvarnosti z vsemi njenimi elementi. Tudi naša pot nas torej nujno vodi ne morda k čedalje večjemu osamosvajanju posebne „agrarne geografije“, temveč k reintegraciji kompleksnega geografskega premostrivanja na primerih podeželskih področij.

O P O M B E :

¹ Prim. pregled ustrezne literature v moji knjigi „Die Flurformen Sloweniens im Lichte der europäischen Flurforschung“ (Münchener Geographische Hefte, H. 16, 1959) na str. 128—132 in v poročilu „Novi prispevki k proučevanju geografije in zgodovine agrarne pokrajine“ v „Geografskem vestniku“ XXXI (1951), str. 158—166.

² Prim. poročili „Mednarodni kolokvij o agrarni pokrajini v Nancyju“ („Geografski vestnik“ XXIX—XXX, 1957/1958, str. 172 in „Mednarodni simpozij za morfogenezo agrarne pokrajine v Vadstenu na Švedskem“ („Geografski vestnik“ XXXII, 1960, str. 280).

³ E. Juillard, La vie rurale dans la plaine de Basse-Alsace, Essai de Géographie sociale, Paris 1953. — P. Brunet, Structure agraire et économie rurale des plateaux tertiaires entre la Seine et l'Oise, Caen 1960.

⁴ André Blanc, La Croatie Occidentale, Étude de Géographie humaine, Institut d'Études Slaves, Paris 1957.

⁵ Prim. moje poročilo „Socialna agrarna geografija“ v „Geografskem vestniku“ XXXII (1960), str. 168—272.

⁶ D. Faucher, Géographie agraire. Types de cultures. „Géographie économique et sociale“, publiée sur la direction de A. Chollet, Paris 1949.

⁷ E. Otramba, Allgemeine Agrar- und Industriegeographie, 2. izdaja, Stuttgart 1960. — Die deutsche Agrarlandschaft, Wiesbaden 1956.

⁸ Prim. poročilo „Mednarodna proučitev kmetijskega izkoriščanja tal“ v „Geografskem vestniku“ XXIV (1952), stran 204.

⁹ Prim. poročilo o tem v članku „Geografija na Poljskem“ v „Geografskem vestniku“ XXIX—XXX (1957/58) na str. 184—185.

¹⁰ Prim. poročilo „Mednarodna konferenca za metode proučevanja izrabe tal na Poljskem“ („Geografski vestnik“

XXXII, 1960, str. 278—280) in publikacijo ustrezne konference pod naslovom „Land Utilization, Methods and Problems of Research“ (Polish Academy of Sciences, Institute of Geography, Warszawa 1962).

¹¹ W. Roubitschek, Die regionale Differenzierung der agraren Bodennutzung 1935 im heutigen Gebiet der Deutschen Demokratischen Republik. *Pet. Mitteilungen*, Gotha 1959.

¹² Prim. G. Enyedi, Eine Methode für die Abgrenzung von landwirtschaftlichen Rayon (v publikaciji „Problems of Economic Regions“, Geographical Studies, Warszawa 1961).

¹³ Prim. poročilo A. N. Rakitnikova, „Ekonomiko-geografske isledovanija sel'skogo hozjajstva“ v knjigi „Sovjetskaja geografija“ (Moskva 1960), str. 366—379 in poročila I. Silvestrova, L. N. Sobolova in I. N. Rakitnikova v publikaciji „Land Utilization“, navedeni pod 10.

I. Crkvenčič, Zagreb — V. Klemenčič, Ljubljana

Razvoj in rezultati agrarne geografije v Jugoslaviji

Jugoslovanski geografi so v svojih delih vedno obravnavali tudi agrarnogeografske probleme. Njihove študije o agrarni izrabi tal, agrarnem prebivalstvu in agrarnih naseljih so slonele na kritični analizi vseh faktorjev agrarne dejavnosti in njihovem odnošaju napram ostalim gospodarskim panogam.

Lahko bi našli veliko takih del že iz predvojnne dobe; to so predvsem številni članki, monografije, disertacije in podobno. Na žalost pa so ta dela ostala javnosti manj znana in večinoma brez praktične vrednosti predvsem zaradi tega, ker so geografi v glavnem proučevali manjša in za prakso nezanimiva področja, torej le manjše prirodne enote homogenih karakteristik, a ne probleme sestavljene in bolj kompleksne geografske enote funkcionalnega značaja. Raziskave so se poleg tega vršile s stališča že znanih koncepcij poedinih vej stroke in so manj izhajale iz procesa sodobnega družbenega razvoja, odnosno iz kompleksne problematike določenega področja. Omejile so se torej v prvi vrsti na opisovanje zunanjih pojavov, a pri tem niso opozarjale na notranje procese. Zaradi vsega tega je logično, da rezultati raziskav niso mogli zadovoljiti sodobnih potreb.

Taka dela jugoslovanskih geografov na področju agrarnogeografske problematike so odraz tedanjih omejenih materialnih možnosti, malega števila znanstvenega kadra, pomanjkanje dobro organiziranih inštitutov in določene znanstvene koncepcije.

Po vojni so se okoliščine sicer izboljšale, a vendar še ne moremo biti zadovoljni z dosedanjimi rezultati, predvsem pa še ne z nezadostno aktivnostjo geografov na tem področju geografske znanosti. Če bi analizirali posamezne članke in manjše prikaze agrarnih problemov ter elementov agrarne pokrajine, bi videli, da tudi med predvojnimi deli jugoslovanskih geografov ni tipično agrarnogeografskih študij. Te se pojavljajo šele po vojni. Kot sintezo nekaterih predvojnih študij o naseljevanju in naseljih Slovenije, kakor tudi svojih del o naseljih je S. Plešič leta 1950 izdal delo: „Sistemi poljske razdelitve na Slovenskem“.¹ Nekoliko dopolnjeno je bilo to delo pozneje tiskano tudi v nemškem jeziku² po zaslugi prof. Hartkeja iz Münchna. V tem delu avtor klasificira in razlaga posamezne tipe poljske razdelitve s sta-

lišča razvoja karakteristik in ugodnosti za sodobno transformacijo, pogojeno s kolektivizacijo agrarne gospodarstva. Izhajajoč iz pojmovanja, da je agrarna pokrajina deloma fosilizirana sled predhodnega socialnega in gospodarskega razvoja določene pokrajine smatra, da more dati proučevanje zemljiške razdelitve, znanstveno osnovo za kolektivizacijo, oziroma za podružabljanje zemlje. V razmerah našega povojnega družbenega in gospodarskega razvoja so bila taka dela zelo privlačna, zato omenjena študija S. Plešiča ni samo pritegnila geografe, temveč tudi sociologe in zgodovinarje. Prav ta študija je dala vzpodbudo mnogim mladim geografom iz Slovenije in ostalih republik za podobne raziskave. Zaradi njenega močnega vpliva so v prvi povojni fazi geografske dejavnosti vsa tovrstna dela smatrali za tipično agrarnogeografska. Važno pa je pri vsem tem poudariti, da so kljub originalnim koncepcijam S. Plešiča, vse študije močno sledile metodološkim prijemom nemške in avstrijske literature, ker je pač le-ta neposredno obravnavala tudi probleme naših krajev odnosno povsem sorodne probleme ostale Srednje Evrope. Vkljub temu pa so se prav močno oplajale tudi od tedanje francoske agrarnogeografske in agrarno-historične šole ter drugih študij te vrste iz Zapadne Evrope (Belgija).

V istem času je A. Blanc, francoski geograf, pripravil svojo disertacijo na Geografskem inštitutu v Zagrebu, katero je leta 1957 izdal v Parizu pod naslovom „Croatie Occidentale“.³ V tej svoji antropogeografski študiji gospodarsko in družbeno heterogenega dela Hrvatske je A. Blanc velik del vsebine posvetil prav agrarni problematiki. Na osnovi podrobne analize naseljevanja in tradicionalnega gospodarjenja je A. Blanc prikazal razvoj naselij in agrarne strukture tega dela Hrvatske. Zelo natančno je določil tipologijo kombinacij posestne strukture in zemljiške razdelitve. Pri tem je sedanjo zemljiško razdelitev pojasnil z razdelitvijo posesti v zvezi z razkrojem starih družinskih zadrug (od 19. stol.) in sodobno intenzifikacijo agrarnega gospodarjenja. Razvoj agrarne pokrajine v glavnem karakterizira s preobrazbo samotnih kmetij z zbrano posestjo (celki) v vasi z razmetanimi parcelami posameznih gospodarstev. A. Blanc je torej razširil vsebino agrarnogeografskega raziskovanja na niz ekonomski in socialni problemov, katere poleg tega